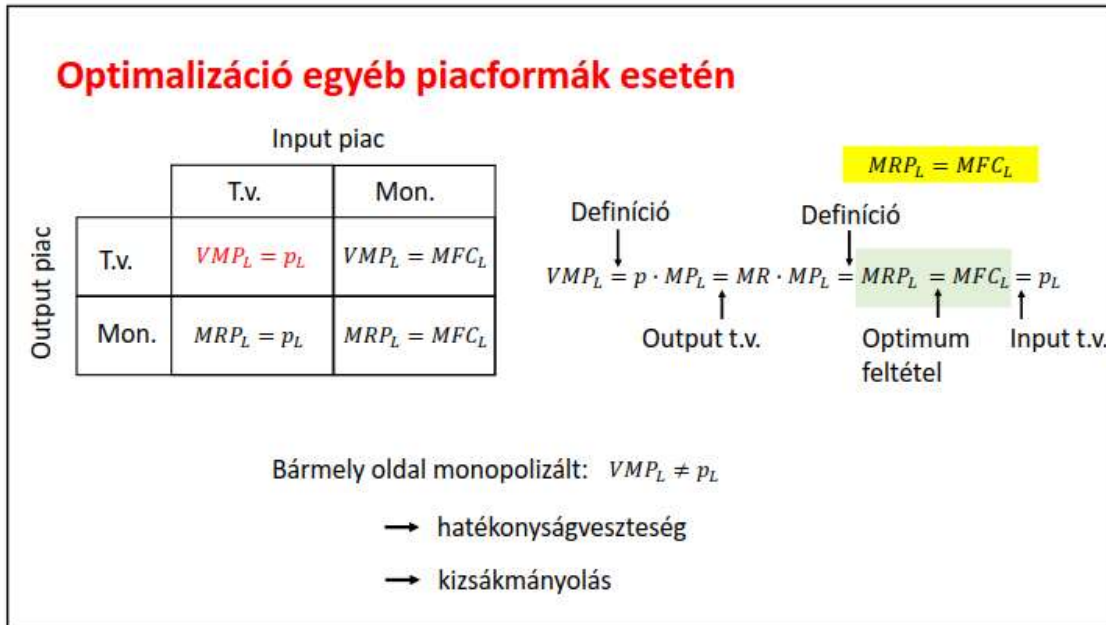

11. fejezet 8. lecke

Optimalizáció egyéb piaci formákban

1. dia

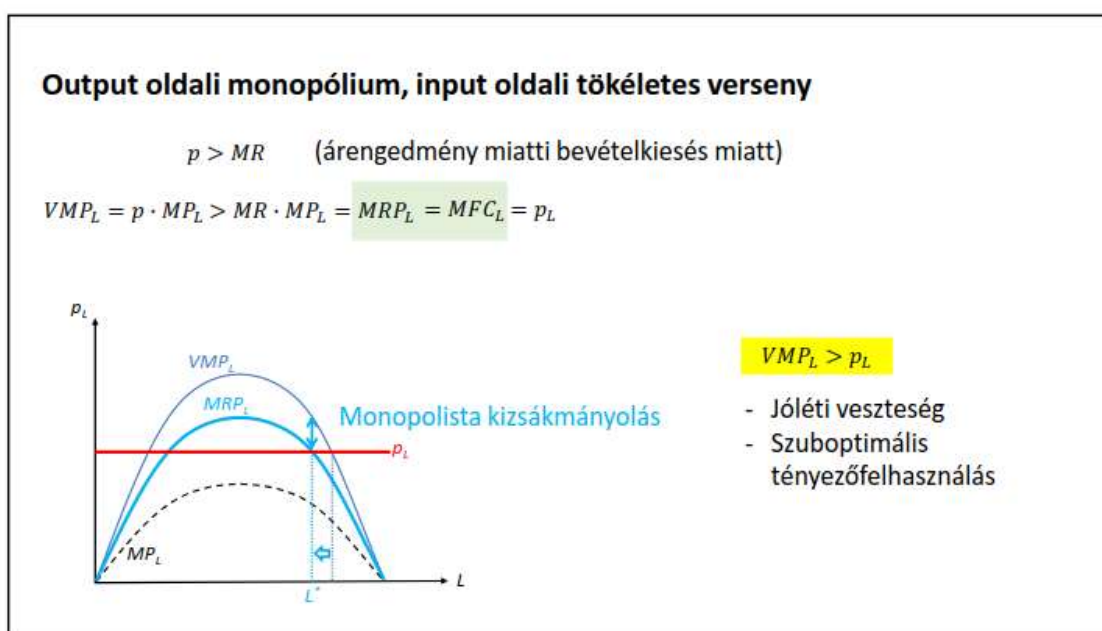
Itt van még egyszer a mátrix, ami megmutatja, hogy milyen kombinációk fordulhatnak elő input-output oldalon, amikor a vállalatnak optimális tényezőkombinációt kellene meghatároznia. Az optimális tényezőfelhasználás feltétele, úgy általánosságban, hogy az utolsó felhasznált tényezőegység – beszéljünk az egyszerűség kedvéért a munkáról, de tartsuk észben, hogy ez persze bármilyen termelési tényező lehet – szóval hogy az utolsó munkás bevétele, a határtermékbevétele, éppen megegyezzen a költségzáróval, a tényező határköltséggel. Láttuk, hogy ez abban az esetben, amikor input és output oldalon is tökéletes verseny van, azzá egyszerűsödik, hogy a határtermék-értéknek a tényezőárral kell egyenlőnek lennie. A határtermékérték definíció szerint a termék áraszor a határtermék, ez az output piaci tökéletes verseny miatt megegyezik a határbevételekkel a határtermékkel, ami definíció szerint a határtermék bevétele. Az optimumfeltétel alapján ennek egyenlőnek kell lennie a tényezőhatárköltséggel, ami pedig inputpiaci tökéletes verseny esetében megegyezik a tényezőárral.

Oldjuk föl akkor most egyesével a tökéletes verseny föltevéseit, és nézzük meg, hogy mit kapunk. A legegyszerűbb – mivel ezt már megtanulta – ha az outputpiaci tökéletes verseny föltevést oldjuk föl, és azt mondjuk, hogy legyen a vállalat monopolium a termékének piacán. Ekkor ugyebár a termék ára és a határbevétele nem egyenlő, ezért sajnos az optimumfeltételünk bevételei oldalán nem tehetjük meg azt az egyszerűsítést, amit a tv-nél megtettünk. Ha az inputoldali tv helyzet megmarad, akkor persze a költségoldalra továbbra is igaz, hogy a tényezőhatárköltség egyenlő a tényezőárral. Vagyis optimumfeltételként ezt kapjuk. Ha az input oldali tökéletes verseny föltevést oldanánk föl ceteris paribus, akkor meg a

bevétel oldalon maradhatnánk az egyszerűsítésnél, de most meg a jobb oldali egyszerűsítésről kellene lemondanunk. Az optimumfeltétel ekkor ez lenne. Természetesen végezetül, ha mindkét oldalon monopol helyzetben van a vállalat, akkor semelyik egyszerűsítést nem tehetjük meg, és kénytelenek vagyunk az eredeti feltételt használni.

A különböző változatokban az a közös, hogy mindegyik esetben – az input-output oldali tv helyzettől eltérően – végül a határtermékérték és a bér különbözni fognak, és ebből hatékonyságvesztés származik. Ennek a veszteségnek a bemutatására a „kiszákmányolás” kifejezést fogjuk használni a tényezőpiaci kontextusban, és a következő diákon részletesebben elmagyarázom, hogy miből származik ez és mit okoz az egyes esetekben.

2. dia

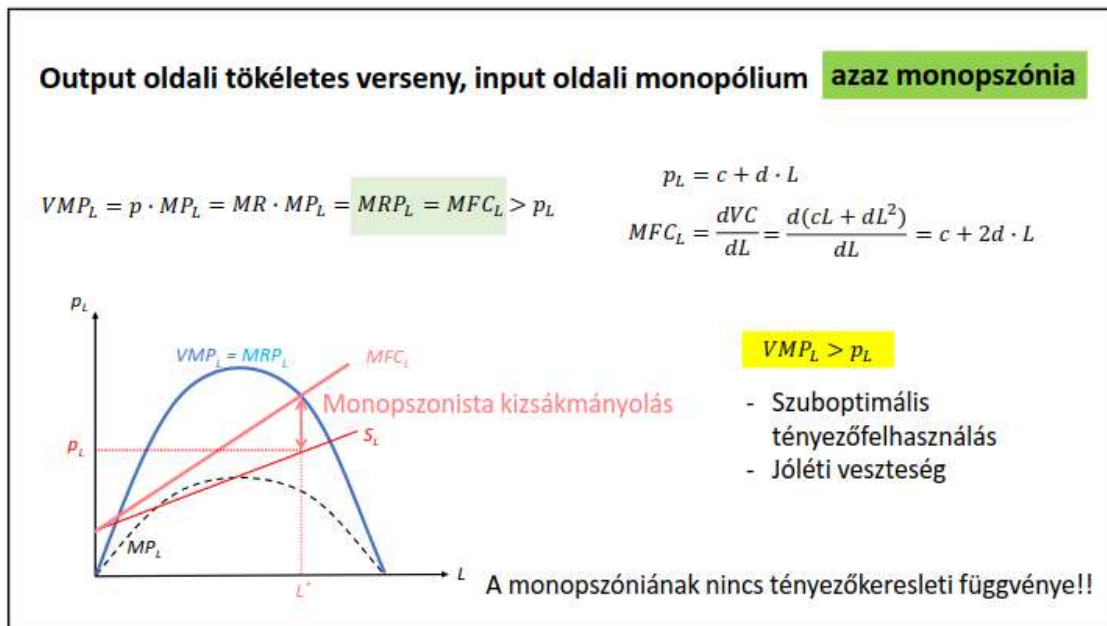
Nézzük először az input oldali tökéletes verseny, output oldali monopólium esetét!

A monopóliumok esetében, mikor egy vállalat egyeduralkodó volt a termékének a piacán, azt láttuk, hogy a határbevétel nem egyezik meg a termék árával, hanem annál alacsonyabb. Emlékezzen rá (még hozzá a 9. fejezet 2. leckéjéből), hogy erre az volt a magyarázat, hogy ha eggyel több terméket akar eladni a vállalat, akkor nem tudja csak az utolsó darabot olcsóbban adni, kénytelen lesz az összeset, így az utolsó eladott darab kevésbé növeli a bevételét, mint annak az eladási ára. Ha a határbevétel kisebb az árnál, akkor a határtermékérték pedig nagyobb a határtermékbevételnél. Ha itt van egy határtermék-függvény, akkor ezt a termék piaci árával megszorozva megkapnánk a határtermékértéket, de az outputpiaci monopol helyzet miatt egy kisebb számmal, a határbevétellel kell megszorozni, így a határtermék-bevétel függvény valahol itt, alacsonyabban helyezkedik el. Az input oldali tökéletes verseny miatt az optimalizációs feltétel másik fele ez.

Láthatja egyrészt, hogy most egy tetszőleges tényezőárhoz csak kisebb tényező keresett mennyiség tartozik. És persze minden más tényezőárhoz is: az output oldali monopóliumnak kisebb a tényezőkereslete, mint ha tökéletes versenyző lenne. Nem is csoda, hiszen a 9. fejezetben láttuk, hogy a monopólium azonos költség- és keresleti viszonyok mellett kisebb termékmennyiséget visz a piacra, ahhoz meg értelemszerűen kevesebb munkás is elég megtermelni.

De még valamit megnézhetünk ezen az ábrán. Az utolsó alkalmazott munkás esetében a bére elmarad az általa, vagy inkább segítségével előállítható többletteremék piaci áron vett értékétől ennyivel. Ezt hívjuk monopolista kizsákmányolásnak. Ez valami olyasmi, mint ami a termékpiac esetén a haszonkulcs volt: mennyivel magasabb árat szab meg a határköltsége fölött a monopolista a terméknek. Ugyanezen hatalmánál fogva a munkás által megtermelt érték egy részét kisajátítja: ez a monopolista kizsákmányolás. És így érthető, hogy hogyan vezet ez jóléti veszteséghez: a vállalat most túl kevés munkást alkalmaz, nem alkalmazza például azt az $L^* + 1$. munkást, aki által előállított termék értéke még meghaladná ugyan a neki fizetett bért, de a vállalat profitját már csökkentené. A tényezőfelhasználás társadalmi szempontból szuboptimális.

3. dia

Nézzük akkor most az input oldali monopólium, output oldali tökéletes verseny esetét!

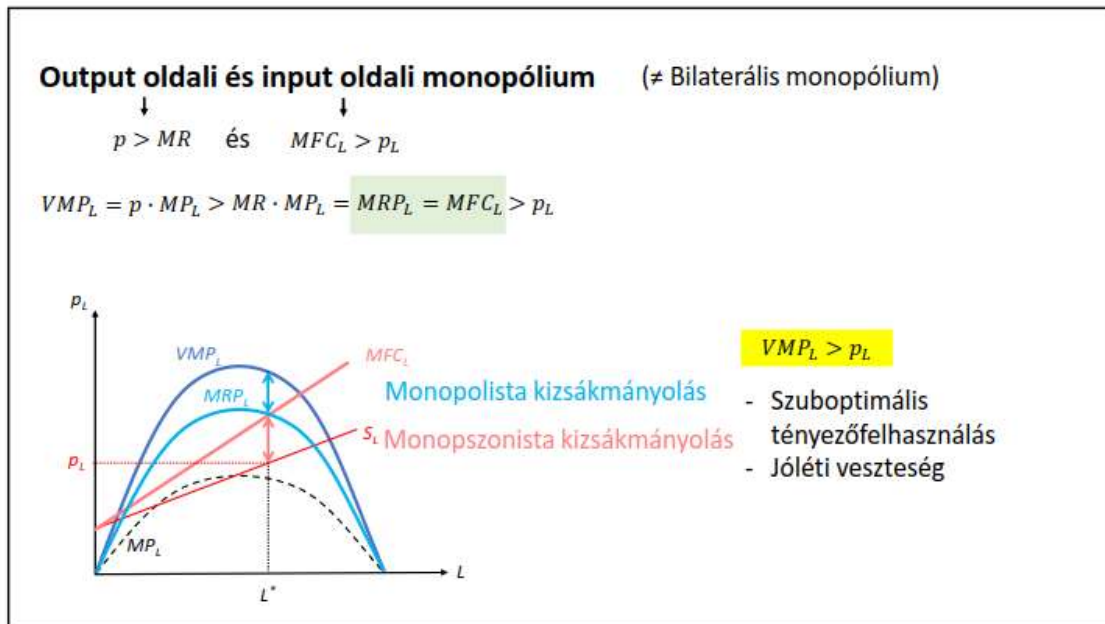
Amikor egy vállalat egy termelési tényezőnek egyetlen vásárlója, azt monopszóniának hívják. Nyilván nem ilyen tiszta formában, de egy kis faluba települt egyetlen nagy gyárat is kb ilyennek tekinthetünk: jó, van a faluban egy kisbolt, kocsmá meg posta, de különben a lakók nem nagyon válogathatnak a munkahelyekben. Persze alternatíva mindig van: el lehet költözni, lehet bejárni a legközelebbi nagyvárosba, lehet saját vállalkozást alapítani, sőt, lehet akár online tanítani is! Lehet, de nem túl valószínű, hogy amikor Önnek ezt a leckét tanítom,

fizikailag éppen egy hawaii-i standon napozok! Szóval most a bevételi oldal tiszta sor: a határtermékérték és a határtermékbevétel megegyeznek az output oldali tökéletes verseny miatt. Input oldalon viszont a vállalat nem egy exogén módon adott konstans tényezőárral, hanem egy emelkedő piaci tényezőkínálati függvénnyel szembesül. Mondjuk egy $p_L = c + d \cdot L$ formájúval, csak az egyszerűség kedvéért. Nézzük meg a vállalat tényezőhatárkötségét. $MFC_L = \frac{dVC}{dL}$, ugyebár a fix költségre úgyszincs hatással a tényezőfölhasználás, vagyis $\frac{dp_L L}{dL}$ ahol p_L nem konstans, hanem be kell helyettesítenem a kínálati függvényt. Azt kapom, hogy $\frac{d(cL+d \cdot L^2)}{dL}$, amely deriválást elvégezve $MFC_L = c + 2d \cdot L$. Ismerős a helyzet: egy azonos tengelymetszetű, kétszeres meredekségű tényezőhatárkötség az eredmény. De mindenesetre a tényezőhatárkötség magasabb lesz a tényezőárnál. Ha szeretne a vállalat egy újabb munkást fölvenni, akkor emelnie kell a bérajánlatot, de sajnos nem csak az újonnan fölvevett munkásnak, hanem az összes többinek is: ezért van az, hogy az utolsó fölvevett munkás a neki fizetett bérnél nagyobb mértékben növeli meg a vállalat költségeit. Berajzolom a függvényeket az ábrába, itt a tényezőhatárkötség, itt pedig a már ismert határtermékérték, ami megegyezik a határtermék bevétellel. Az optimális tényezőfelhasználás itt van, és, most a kínálati függvényről tudjuk leolvasni, hogy mi lesz a bér, amelyet a monoposzónium fizet.

Egyrészt látjuk ismét, hogy a fizetett bér alacsonyabb, mint a határtermék-érték, a különbség most az input-oldali egyeduralkodó helyzetből származik: mivel ez a vállalat az egyetlen munkahely, a munkások által előállított többlet érték egy részét elsajátítja, ez a monoposzónista kizsákmányolás. A tényezőfelhasználás ismét szuboptimális, ismét jóléti veszteség származik abból, hogy az első, vagy a második már föl nem vett munkás pedig még képes lett volna nagyobb értékű terméket előállítani, mint amennyi bért neki fizetni kellene, de nem alkalmazta őket a monoposzónia.

Másrészt pedig, ebben az esetben nincs tényezőkeresleti függvény: nincs értelme annak a kérdésnek, hogy mi lenne, ha növekedne a bér, mert a monoposzónia diktálja a bért. Ez az optimális választás egyben az ő tényezőkeresleti függvénye. Emlékezzen rá, hogy az outputpiaci monopólium esetében pedig azt találtuk, hogy neki meg nem volt termékkínálati függvénye. Már megint, ha egyszer megérti a logikát, nem kell külön-külön megtanulnia minden alkalommal.

4. dia

És hátravan még az input-output oldali egyeduralkodó helyzet, amikor egy termék monopolista termelője egyben a munkatényező monopszonista vásárlója is. Vigyázat, ez különbözik attól a helyzettől, amikor egy termék monopolista termelője egy termelési tényező szintén egyetlen bérbeadójától szerzi be a termelési tényezőt! Ez az eset az úgynevezett bilaterális monopólium, ezzel itt most nem kell foglalkoznunk.

Egyébként meg könnyen kitalálhatja, mi lesz a helyzet: az output piaci monopol helyzet miatt a határbevétel alacsonyabb az árnál, tehát a határtermék bevétel alacsonyabb a határtermékértéknél. Íme a függvények. Az inputpiaci monopszónia miatt pedig a tényezőhatárkötség magasabb, mint a tényezőár, íme a függvények. Az optimum ott van, ahol $MRP = MFC$. Ez egyrészt meghatározza az utolsó munkás által előállított határtermék értékét, másrészt pedig, hogy milyen bért kell neki kínálni. A kettő közti különbség jó nagy, most monopolista kizsákmányolás is van, meg monopszonista is. És az eredmény természetesen szuboptimális tényezőfelhasználás és jóléti veszteség.

Ezzel a végére is értünk – egy feladat híján – az anyagnak, amit a tényezőpiacok kapcsán el akartam mondani. Természetesen most se higgye, hogy mindent hallott, amit a közgazdászok a tényezőpiacokról valaha kitaláltak! De eleget hallott ahhoz, hogy például a makroökonómiában a munkapiac működését kellőképpen megértse.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE